

DE LA FUNCȚIA PATERNĂ LA IDENTITATEA PATERNĂ ȘI RETUR. ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE UNEI METAPSIHOLOGII A PATERNITĂȚII

PAVEL GRIGORE*

„Grigore Pavel Florin Cabinet Individual de Psihologie”

Abstract

Fatherhood has generally been conceptualized from the perspective of a rather symbolic presence of fathers, as an image of authority, in the conditions of marginalization of fathers concerning to family life, or with its contemporary rewriting as a co-parent, exponent of a neutral gender parenting style. This has led to the ideological exhaustion of the concept of paternal function and to the situation of an identity deficit. My proposal concerns the recovery, albeit fragmentary, of a fatherhood identity by redefining the symbolic paternal aspect, clarifying important concepts in psychoanalysis such as identity, identification, symbolization, and function. Phenomenologically, the question of identity and paternal function is intimately related to the concept of Me and the subjectivity, and to the registers of the Imaginary and the Symbolic. An analysis of these concepts, from a psychoanalytic point of view, as it happens in this paper, implies a theoretical integrative effort, which is in the direction of assuming the common theoretical aspects, difficult to see in relation to the theoretical divisions and differences in psychoanalysis.

Cuvinte-cheie: identitate paternă, identificare, simbolizare, funcție.

Keywords: fatherhood identity, identification, symbolization, paternal function.

1. INTRODUCERE

În literatura de specialitate putem constata că predomină descrierea analitică referitoare la maternitate și la mamă, în timp ce complexitatea rolului patern a fost în general fie ignorată, fie minimalizată, tații fiind mai degrabă niște *părinți invizibili* (Saracho & Spodek, 2008). Această situație se datorează faptului că paternitatea a fost definită ca *implicare paternă* („father involvement”) și ca un *stil de parenting* sexual neutru (Hawkins & Palkovitz, 1999; Klinth, 2008) sau ca un *construct social* sub forma rolului patern (Papalia *et al.*, 2010), rol care poate fi preluat și de alte persoane decât tatăl biologic. Dar, și pentru că în teoriile psihanalitice tatăl a fost descris ca o prezență/reprezentare a unei absențe, rolul patern fiind distribuit la un nivel abstract, sub forma unei funcții simbolice care poate fi exercitată de oricare

* „Grigore Pavel Florin Cabinet Individual de Psihologie”, Aleea Botorani, nr. 4, bl. V82, et. 3, ap. 75, sector 5, București, România; E-mail: pavelgrigore@yahoo.com

subiect, de exemplu sub forma unui *tată metaforă* (Dor & Gurewich, 1997), sub forma terțiarității (Green, 2006), sau a unei intricate inhibiții/terțiarități (Delourmel, 2013), sau mai puțin simbolic, de exemplu reprezentând *non-mama* în prezența mamei (Diatkine, 1966).

Din acest punct de vedere, scopul acestui articol, în ceea ce privește o metapsihologie a paternității, este recuperarea a două dimensiuni care par distincte, identitatea paternă și funcția paternă, și la descrierea tranzițiilor dinamice de la o dimensiune la cealaltă, pentru a crea un cadru referențial atât pentru specialiștii care abordează în cercetările lor problematica paternității, cât și pentru cei care vor să înțeleagă mai bine complexitatea fenomenului patern.

Acest articol își propune să ofere câteva repere teoretice necesare conceptualizării unei identități și a unei funcții paterne și să readucă în prim plan problematica identitară. Situația în care ne găsim cu privire la aceste două concepte este datorată conceptualizării unei prezențe mai degrabă simbolice a tatilor, ca imagine a unei autorități legitimate de și sub condiția absenței substanțiale a lor din creșterea copiilor. Această glorificare a unei puteri paterne, sub forma conceptualizării unei funcții paterne, s-a realizat deopotrivă cu marginalizarea tatilor în raport cu viața familială, dar și cu negarea unei relații intime dintre tată și copil (Freeman, 2008).

Abordarea utilizată în această lucrare va fi una integrativă, eclectică, fapt încurajat de lipsa unei teorii unificate a paternității (Johansson & Andreasson, 2017), plecându-se de la concepte lacaniene și punându-le în acord și cu alte perspective teoretice psihanalitice, cum sunt de exemplu teoria relației de obiect sau psihologia Eului, în contextul unei epistemologii specifice cum este cea psihanalitică (Clarke, 2017), și din perspectiva elementelor comune teoriilor psihanalitice ale minții (Marcus, 2018).

Din perspectiva psihanalizei lacaniene, dar nu numai, putem spune că identitatea paternă se referă la aspectul imaginar asociat, și aceasta face trimitere la Eul bărbaților, în timp ce funcția paternă se referă la aspectul simbolic și la bărbatul-tată ca subiect care se asociază cerințelor sau sarcinii trasate ca fiindu-i proprii. Utilizarea termenului de sarcină nu este întâmplătoare. Dacă mama este rezultatul unei însărcinări fiziologice, tatăl pare a fi rezultatul unei însărcinări simbolice, prin aderarea la funcția, la misiunea ce ar trebui să îl reprezinte și care îi poate oferi o poziție marcată de diferență și împuternicire în triangularea mamă-copil-tată, diferențiere în raport cu mama și maternajul, dar și cu poziția regresivă a copilului.

Lacan introduce și teoretizează cele trei registre sau ordini: Imaginarul, Simbolicul și Realul, ca pe un sistem de clasificare și clarificare a aspectelor distincte ale experienței psihanalitice și ale funcționării mintale (Evans, 2005). Semnificația și importanța celor trei ordini a variat în teoria lacaniană, trecându-se de la importanța imaginarului la primatul simbolicului în raport cu acesta, ca în cele din urmă să se ajungă la importanța relației dintre simbolic și real (Julien, 1994).

Imaginarul este legat în mod esențial de un tip de cunoaștere de sine imaginară, *me-connaissance*, ca rezultat al unei necunoașteri și a unei înțelegeri greșite,

méconnaissance. Acest miraj, această „realitate falsă”, este totuși o „realitate verificată” pentru că mediază relația subiectului cu ceilalți la nivelul aparenței, *semblant*, dar și cu obiectul dorinței sale. Dar acest tip de cunoaștere funcționează mai degrabă ca o capcană, ca un obstacol pentru subiect, împiedicându-l să acceseze cunoașterea relației sale cu ceea ce structural îl face posibil, și anume cu universul simbolic al subiectivității.

În teoria lacaniană, simbolicul este de obicei asociat cu importanța limbajului și cu modul în care acesta este structurat și generat, ca un lanț de semnificanți, *signifiers*. El este rezultatul unei cunoașteri care nu rezidă în niciun subiect individual, dar care poate fi dedusă și care îi permite aparatului psihic să funcționeze ca un subiect într-o ordine simbolică (Glowinski & Marks, 2001). Din acest punct de vedere, Lacan avantajează în teoria sa simbolicul în raport cu imaginarul, făcând distincția în ceea ce privește activitatea psihanalitică între un praxis fundamentat pe simbolic și unul restricționat la imaginar, cum este de exemplu Psihologia Eului, dar și restabilirea funcției discursului și a verbalizării în tratamentul psihanalitic.

Cel de al treilea registru, Realul, reprezintă acea parte al pulsiei care nu poate fi niciodată reprezentată, fiind inimaginabilă, de negândit, și care nu poate fi niciodată visată (Verhaeghe, 2021). Realul este opus caracterului de *gestalt* al imaginarului și rezistă în mod absolut simbolizării, fiind în sine nediferențiat. El este prezentat ca fiind substratul material al imaginarului și simbolicului. Lacan nu clarifică dacă realul este un substrat extern sau intern. Pentru că el nu poate fi definit decât într-o modalitate negativă, Lacan îl teoretizează ca fiind obiectul prin excelență al anxietății și psihozei, având un caracter traumatic. Mai mult, realul este opus teoretic conceptului de realitate care este, din perspectiva lui Lacan, neechivocă, externă și posibil de cunoscut, fiind produsul articulării simbolicului cu imaginarul (Evans, 2005).

2. IDENTITATE ȘI IDENTIFICARE

Conceptul de identitate este unul des întâlnit în discipline precum psihologia, psihiatria, sociologia sau științele politice. A defini identitatea presupune două tipuri de demersuri, unul categorial, fundamentat pe presupunerea că identitatea implică apartenența la un grup caracterizat prin anumite trăsături, și unul non-categorial, de tip logic (Vanheule & Verhaeghe, 2009). Limita unei definiții categoriale este că se referă mai degrabă la un aspect structural și normativ, lipsindu-i dimensiunea fenomenologică a identității unui subiect. Acest lucru este recuperat în psihanaliză, unde se preferă utilizarea termenului de identificare în locul celui de identitate, reprezentând o operație prin care subiectul uman se constituie (Mijolla, 2005; Laplanche & Pontalis, 1994), experiența identității fiind rezultatul acestui mecanism al identificării (Vanheule & Verhaeghe, 2009).

Freud (2010) descrie această operație ca fiind cea mai primitivă formă de atașament afectiv față de obiect, care permite triangularea băiețel – tată ca model –

mamă ca obiect investit libidinal. Plecând de aici, ea evoluează ca o formă de atașament ambivalent, identificarea manifestându-se atât ca tandrețe, cât și ca dorință de a înlătura obiectul dorit sau modelul. Aceasta se întâmplă fie în varianta primitivă, preoedipiană a încorporării, fie în varianta introiecției ca alternativă la atașamentul libidinal față de obiect. Astfel, Eul, în termenii lui Freud „propriul Eu”, se modelează pe sine prin identificarea cu un Eu-model, tatăl fiind ceea ce copilul ar vrea *să fie*, în cazul identificării afective cu tatăl, dar și ceea ce ar vrea *să aibă*, în cazul identificării cu tatăl ca obiect investit libidinal, într-un complex oedipian inversat. Se poate observa astfel că identificarea afectivă trebuie privită mai degrabă dintr-o perspectivă reprezentatională, din perspectiva unui registru imaginar asociat.

Fenomenologic, problematica identității și a identificării sunt intim legate de conceptul de Eu, de subiect și de un registru al imaginarului. În psihanaliză întâlnim trei tipuri de definire ale Eului: o formă structurală care tinde spre păstrarea unui echilibru în raport cu Se-ul și Supraeul, cum se întâmplă în a doua topică freudiană, care regularizează și mediază experiența realității și pe cea a trăirii afective (Marcus, 1992), o formă autoreflexivă care se presupune a sta la baza ideii de subiect (Watson, 2014) și Eul ca un proces care se autogenerază, în limitele constrângerilor evoluționiste (Lettieri, 2005). Dar, indiferent de definiție, Eul este privit ca un rezultat sau un produs și al identificărilor, pe lângă datele temperamentale (Marcus, 2018), expresia „eul meu” desemnând mai degrabă „reprezentarea mea” în sens identitar (Mijolla, 2005). De cealaltă parte, subiectul este un rezultat al unei operații simbolice. El poate fi un rezultat al procesului de afirmare de sine, dar și o poziție de agent anonim, substituibil, dar fără a fi un produs al registrului imaginar ca în cazul Eului (Evans, 2005).

Un accent deosebit pus pe aspectul reprezentational, imaginar al identificării, îl găsim în teoria psihanalitică lacaniană, în care conceptul de identitate este central, spre deosebire de celelalte școli psihanalitice contemporane (Vanheule & Verhaeghe, 2009). În termenii lui Lacan (2006), identificarea trebuie pusă în relație cu *stadiul oglinzii*, care este o contribuție lacaniană originală, și reprezintă asumarea de către subiect a unei imagini, adică a se recunoaște în ea și a și-o însuși ca proprie, pentru că identitatea presupune o dedublare a eului sub forma lui *eu însumi* (Lacan, 1961–1962).

Un astfel de stadiu reprezintă trecerea printr-o identificare spațială de la experiența unui *corp fragmentat* și de la o serie de instincte, dorințe, tendințe separate la un *gestalt*, la recunoașterea și asumarea unei imagini corporale unitare, ca simbol al unei permanenței mentale, și anume Eul său. Observarea formei corporale ca totalitate permite subiectului să aibă o reprezentare a sa, un control imaginar al propriului corp și prin aceasta să nu se confunde cu el (Lacan, 2018). Pentru acesta, posibilitatea nașterii unui imaginar în relație cu realul este dependentă de un alt registru, și anume cel simbolic, prin care subiectului i se recunoaște o poziție interioară în psihism, ca *ochi* care vede, un locus din care poate percepe în mod complex modul în care imaginarul se inserează în real. Identificarea simbolică are loc la finalul trecerii prin complexul lui Oedip și reprezintă identificarea cu tatăl.

În această trecere de la imaginar la simbolic, tatăl joacă un rol principal, intervenind sub trei forme în triangularea imaginară copil-mamă-falus: privare, interdicere și frustrare. El apare ca intrus în relația fuzională copil-mamă și are ca funcție de bază castrarea. În alți termeni, imaginea identitară este acum mediată de reprezentările și semnificațiile care sunt construite prin limbajul utilizat de oameni pentru a-și structura relațiile, și nu doar prin sistemul percepției vizuale (Vanheule, 2011).

3. IDENTITATEA PATERNĂ

A defini identitatea paternă este un demers problematic din mai multe motive.

În primul rând, identitatea paternă nu se bazează pe certitudinea maternității. Chiar dacă principiul *Mater certa, pater incerta* și-a pierdut validitatea datorită existenței mamei-surrogat sau a identificării tatălui cu ajutorul testelor ADN (Munteanu, 2015), dintr-o perspectivă fenomenologică, a deveni tată presupune un demers diferit decât cel al maternității (Trowell, 2005).

Apoi, identitatea paternă pare a fi mai degrabă formulată ca rol social datorat unei dinamici structurale și funcționale și care la rândul ei deservește ideologia socială dominantă la un moment dat (Lamb, 2010). Astfel se ajunge în situația în care tații par a fi prinși între cerința adresată lor, în sens de criteriu identitar, de a fi implicați în parenting și frica de a nu fi paterni într-un mod neadecvat (Pleck, 2004). Implicarea taților este dorită atâta timp cât familia își menține unitatea, dar în condițiile separării sau a divorțului, responsabilitatea parentală este distribuită automat mamei, implicarea tatălui pierzându-și valoarea și semnificația, uneori chiar în detrimentul tatălui (Hetto-Gaasch, 2015).

În al treilea rând, se poate vorbi despre un substitut patern și despre o funcție paternă care poate fi întâlnită în viața psihică în general. Putem spune că ne confruntăm cu aceeași situație și în cazul maternității. Cu toate acestea, chiar dacă vorbim despre un substitut matern și o funcție maternă, aceasta se întâmplă în condițiile raportării acestora la un fundament real al maternității, de exemplu la certitudinea fiziologică/psihologică de a fi însărcinată sau la existența uterului care fundamentează experiența și identitatea maternă. În cazul tatălui, acesta devine tată în condițiile unei investiții minime de material biologic, existând posibilitatea ca el să rămână doar un nume în certificatul de naștere sau nici măcar, doar ca o certitudine biologică sintetizată în forma existenței unui spermatozoid. Cu alte cuvinte, identitatea paternă nu are aceeași fundamentare în real, un tată fiind obligat să se construiască identitar, ceea ce presupune o reevaluare a masculinității sale și necesitatea de a se identifica/dezidentifica cu propriul tată care îi provoacă furie, respingere sau vinovăție (Trowell, 2005).

Din această perspectivă, identitatea unui tată este mai degrabă o autodefinire a sa ca tată, operație care se poate traduce în rezultate comportamentale specifice sau nu (Fox & Bruce, 2001). Această autodefinire poate fi descrisă ca incluzând toate așteptările legate de rolul patern pe care le-a internalizat, dar nu reușește

totuși paradoxal să fie considerat un criteriu valid pentru a măsura identitatea paternă (Maurer *et al.*, 2003). Analiza raportării individuale a taților cu privire la ce înțeleg ei referitor la implicarea paternă aduce în discuție aspecte psihologice precum gradul de identificare și de prioritizare a rolului patern în contextul comportamental personal, dar și probleme emoționale precum dimensiunea apropierii dintre tată și copii sau a implicării mamei (Hawkins & Palkovitz, 1999; Fox & Bruce, 2001; McBride & Rane, 1997).

Mai mult, identitatea paternă poate fi constituită narativ fantasmatic de către mamă, tatăl având un aspect mai degrabă fantomatic, considerat ca o parte din logica prin care se structurează identitar un copil mai degrabă decât ca o prezență (Hertz, 2002). Sau identitatea paternă poate fi constituită narativ în raport cu ceea ce reprezintă mama, de exemplu ca definire a tatălui ca *non-mamă*, fie ca persoană care reprezintă în prezența mamei tot ceea ce este perceput de copil ca fiind străin de experiența mamei și a relației cu ea, fie ca o matrice a nonexistenței/dispariției perceptuale/pierderii mamei, cadrul inițial al unui imago patern ulterior (Delourmel, 2013). Din alt punct de vedere, dar tot în acest sens, se poate vorbi și de tatăl ca o prezență/obiect psihic parțial care se impune atât în raport cu psihismul mamei, dar și cu al copilului, funcționând în același timp ca un agent separator și ca un obiect atractiv în raport cu care se identifică copilul, dar și mama (Diamond, 2017 a).

Identitatea paternă pare a fi datoare față de două tipuri de cerințe și poate fi descrisă din două perspective. Pe de o parte, tații par a se conforma cerințelor și percepției materne asupra comportamentelor investite în raport cu copilul, iar de altă parte, cerințelor sociale, care se îndreaptă către o funcție mai degrabă care prelungește maternajul. În distanța dintre tatăl real și cel simbolic stă interpus tatăl imaginar, o figură alimentată de fantezmele nevrotice și de miturile sociale, un tată ideal, omnipotent, dorit și, în același timp, obiectul urii, în cadrul complexului oedipian. Sau din contră, ca tată incapabil în relație cu omnipotența mamei în termenii lui Lacan (1957–1958), „tați slabi, submisivi, distruși, castrați de nevestele lor, tați bolnavi, tați orbi, tați falimentați, tot ce vrei”.

În ceea ce privește cele două perspective, vom avea o identitate oedipiană paternă și una preoedipiană. Dintr-o perspectivă oedipiană, tatăl se poate identifica pe sine cu modelul și obiectul dorinței fiului său, ca fiind un tată iubitor și securizant, sau ca reprezentantul legii, al prohibiției, al interzicerii accesului acestuia la mamă sau la principiul plăcerii, ca tată teribil, rău și răzbunător (Aouillé *et al.*, 2009). Cu toate acestea, tatăl se află identitar în prelungirea unei experiențe transgeneraționale referitoare la rolurile familiale, în termenii lui, ca expresie a unei *continuități psihice*, în care el este distribuit ca fiind cel care castrează simbolic, cel care frustrează, dar și ca o figură a deprivării (Lacan, 2001). Preoedipian, dacă tatăl este disponibil fiului său într-o relație iubitoare, el se poate identifica cu modul în care este experiențiat de copil ca parte a *self*-ului acestuia, ca prezență care generează un sentiment de siguranță în legătură cu amenințările

existenței (Bishop & Lane, 2000), fie ca făcând parte din ceea ce Krampe & Fairweather (1993) numesc o *coalțiție parentală psihică* (*psychic parental coalition*), dimpreună cu mama, ca parte a lumii intrapsihice a copilului. Despre tatăl ca obiect intrapsihic se poate vorbi din două perspective teoretice, și anume teoria relațiilor de obiect și psihologia sinelui a lui Kohut. Teoria relațiilor de obiect încearcă să descrie modul în care se formează încă de la început și se dezvoltă imaginile interne ale sinelui în raport cu un celălalt, denumit obiect în raport cu sinele care este subiectul activității relaționale, în forma unor relații de obiect. Aceste relații de obiect țin de lumea reprezentățională internă, dar influențează relațiile curente interpersonale, tatăl fiind implicat fie ca obiect parțial (Chodorow, 1978), fie ca terț simbolic (Diamond, 2017 b). Din perspectiva psihologiei sinelui, mama și tatăl sunt doi poli ai structurii *self*-ului, unul funcționând în sensul oglindirii sinelui, mama, și celălalt în sensul idealizării, tatăl, care poate acționa precum un complement al funcției materne, dar și în lipsa acesteia asigurând o formă de coeziune a sinelui (Greenberg & Mitchell, 1983).

Din aceste două puncte de vedere, preoedipian și oedipian, imago-ul patern, sau tatăl trecut în registrul imaginar, pare a fi unul compozit, fiind alcătuit dintr-o imagine a tatălui care are o calitate arhetipală și experiența unui *tată personal*, a propriului tată (Krampe, 2003).

4. FUNCȚIE ȘI SIMBOLIZARE

Identitatea unui tată presupune asumarea de către un bărbat a *paradoxului tatălui*, adică a experienței de a fi recunoscut ca tată nu doar în relația cu copilul, ci și în relație cu societatea, de a fi disociat între un tată individual și o figură paternă, ca principiu psihologic, arhetipul patern, „tatăl, orice sex ar avea” (Zoja, 2014). Aceasta se referă la faptul că un tată real este un funcționar, un reprezentant al autorității și legii pe care se bazează cultura, un tată simbolic. Freud (2009) descrie această paternitate simbolică ca stând la baza contractului social, fundamentând societatea, cultura și religia, prin instituirea și conservarea legii interdicției incestului și crimei. O astfel de poziție simbolică este originată în autoritatea exercitată de un tată narcisic, dar pentru că acesta poate fi contestat, înlăturat, ucis, cum apare în viziunea lui Freud despre mitul hoardei primare, autoritatea care cere și menține interdictul devine o prezență simbolică. Se trece astfel de la un *murdered father* la un *dead father*, acesta din urmă fiind un tată simbolic, mult mai puternic decât tatăl hoardei primare, reprezentând Eul ideal și legea (Perelberg, 2015).

Termenul de funcție este unul influent și intim legat de aspectul clinic al cercetării psihanalitice. El este împrumutat din limbajul matematic și a fost adoptat pentru a fi folosit în locul altor termeni care să nu inducă în eroare, în ceea ce privește observarea și descrierea fenomenelor clinice, dar rămâne greu definibil (Foresti, 2014). Cu toate acestea, se poate afirma cu certitudine că acest concept psihanalitic îl presupune pe cel al simbolizării și pe cel al reprezentării simbolice.

Simbolizarea este o funcție psihică proprie ființelor umane care permite ca o reprezentare mentală să fie legată de o alta printr-o legătură care nu e facil vizibilă (Iurato, 2016). Specificul acesteia este că una din reprezentări aparține nivelului conștiinței, având calitatea de conținut manifest, iar cealaltă de nivelul inconștientului, sub forma unui conținut latent. În problematica paternității, simbolizarea se traduce, de exemplu din perspectiva teoriei psihanalitice lacaniane, sub forma opoziției de bază dintre funcția simbolică a Tatălui (corespunzătoare Idealului Eului sau *Celui alt, Big Other*), reprezentând cultura și întruparea legii, și poziția imaginară a Mamei (de la care derivă Eul Ideal sau *celălalt, petit a*) (Iurato, 2013).

Reprezentarea simbolică se referă la oricare dintre experiențele care conțin referințe specifice către/și derivate ale unor experiențe emoționale inconștiente (Marcus, 2018). Ele sunt organizate de instanța Eului și de procesele sale de integrare, fiind forme constitutive din experiența sinelui ca formațiuni de compromis, de exemplu sub forma relațiilor de obiect a viselor, simptomelor, atitudinilor sau a prezentării sinelui.

Chiar în aceste condiții, probabil ca o reacție la discursul patriarhal și masculinitatea hegemonică, interesul cercetării psihanalitice a fost captat în majoritate de funcția maternă și nu de cea paternă, aceasta din urmă având o formulare teoretică mai degrabă fragmentară și lipsită de claritate (Davies & Eagle, 2013).

5. FUNCȚIA PATERNĂ

Dificultatea conceptualizării unei funcții paterne apare atât din definițiile diferite pe care le găsim în diversele teorii psihanalitice, cât și în ceea ce privește o posibilă clasificare a tipurilor funcțiilor paterne. De exemplu, întâlnim cerința ca o astfel de prezență simbolică, cum este funcția paternă, să fie diferențiată de rolul efectiv pe care îl joacă tatăl în viața copilului (Davies & Eagle, 2013). Dacă rolul se referă mai degrabă la un aspect structural, funcția se referă la un aspect procesual, putându-se vorbi mai degrabă despre o funcție psihică și dinamicile relaționale care produc ceea ce denumim a fi figura paternă (Foresti, 2014). Mai mult, se poate vorbi separat de un *principiu patern* aflat în raport cu funcția paternă din perspectiva unei opoziții/intricări filogenetic-ontogenetice (Delourmel, 2013). Dacă funcția paternă e presupusă în construcția psihică a pulsionii și a modalităților sale de reprezentare ca inhibiție, se poate identifica un proces contrapus, de activare. Principiul patern condensează cele două poziții simbolice opuse, figura unui tată excitant, dar și inhibitor excitant, al unui tată puternic, dar și vulnerabil, care separă și în același timp reunește ca figură a terțiarității.

Totuși, o astfel de perspectivă asupra funcției paterne pare mai degrabă o reinterpretare a teoriei lacaniene. De exemplu, Rae (2019) consideră că nu se poate susține că funcția paternă la Lacan este asociată doar cu interdicția, ci și cu dragostea față de tată, soluționarea complexului oedipian presupunând și o funcție paternă alternativă bazată pe identificare și afecțiune. Argumentul său este că

funcția paternă este fundamental o „metaforă” în măsura în care un semnificant, funcția tatălui, ia locul unui alt semnificant, funcția maternă, copilul trecând de la privilegierea mamei la tatăl simbolic.

În ceea ce privește dificultățile unei posibile clasificări ale tipurilor de funcții paterne, se pot sintetiza două direcții, una orientată mai degrabă intrapsihic, cum este clasificarea propusă de Davies & Eagle (2013), și una orientată mai degrabă interpersonal pe care o vom reda în acest articol. Aceste funcții asociate paternității nu sunt unanim acceptate, existând versiuni diferite determinate de diferite perspective teoretice, dar se poate vorbi de câteva locuri comune în această chestiune. Astfel se pot nominaliza următoarele funcții asociate unui tată din această perspectivă: funcția de terț separator, de protector al relației mamă-copil, funcția simbolică fundamentală, funcția de model pentru identificarea băiatului, funcția deschiderii către lumea socială.

6. CONCLUZII

Istoric, în teoriile psihanalitice, identitatea paternă a fost formulată în cadrul unui discurs patriarhal, mai degrabă ca o formă de prezență simbolică a autorității, ca reprezentând o funcție cu un rol fundamental asupra formării psihicului individual și a civilizației însăși și aproape deloc din perspectiva prezenței substanțiale a unui tată (Freeman, 2008). Acest articol prelungește nevoia de clarificare a aspectelor de tip psihanalitic presupuse de un discurs asupra paternității în condițiile repunerii în discuție a prezenței tatălui (Etchegoyen, 2005; Valas, 2011) și încearcă să recupereze fragmentar aspectele vizibile ale imaginarului și simbolicului asociat unui tată, clarificând concepte importante din psihanaliză cum sunt cele de identitate, identificare, simbolizare și funcție.

A aborda problematica identității paterne dintr-un punct de vedere psihanalitic, așa cum se întâmplă în acest articol, presupune mai degrabă un efort integrativ teoretic care se situează în direcția recuperării aspectelor teoretice comune, greu vizibile în raport cu diviziunile și diferențele teoretice din psihanaliză (Marcus, 2018), dar și asumarea unei dificultăți în ceea ce privește formularea constructelor psihanalitice (Fonagy, n.d.). Mai mult, în limba română întâlnim o dificultate terminologică specifică legată de utilizarea termenilor „patern”, „paternitate”. Termenul de paternitate acoperă singur mai multe semnificații decât echivalentele lingvistice din alte limbi. De exemplu, în limba engleză se poate diferenția între „paternity” ca origine, „fatherhood” ca faptul de a fi în general tată, „fathering”, ca modalitate de a acționa precum un tată și „fathered”, a beneficia de acțiunea, comportamentul unui tată. În primul rând, se referă la starea, calitatea de tată, în al doilea rând se referă la rudenția de sânge între părinte și copilul său, dar și la legătura, filiația pe linia tatălui. Aceste trei semnificații trimit către domenii diferite de investigare a conceptului: psihologic, sociologic, biologic și juridic, fapt care se reflectă în efortul integrativ al acestui articol și în același timp stimulând mai degrabă o perspectivă diversă, dar deloc sintetică asupra paternității.

Ce se cere de la un tată, cum trebuie să fie un tată? Răspunsurile în cazul unei mame sunt facile și gravitează în jurul maternajului, având o legătură strânsă cu biologia asociată. Un răspuns clarificator care să avantajeze specificul unui tată se lasă încă așteptat, mai ales în raport cu discursul contemporan opus heteronormativului și cu critica masculinității hegemonice. Masculinitatea hegemonică este un construct referitor la o formă idealizată a masculinității care structurează identitatea și relațiile sociale ale bărbaților cu femeile, dar și cu alți bărbați, reprezentând puterea și autoritatea în forma heterosexualității și a unui nivel economic și educațional mediu spre înalt (Courtenay, 2000).

Primit în redacție la: 8.09.2020

BIBLIOGRAFIE

1. AOUILLE, S., BRUNO, C., BRUNO, P., & CALLEGARI, S., *Père et Nom(s)-du-Père* (3e partie), Psychanalyse, <https://www.cairn.info/revue-psychanalyse-2009-2-page-123.htm>, 2, 2009, p. 123–134.
2. BISHOP, J., & LANE, R.C., *Father Absence and the Attitude of Entitlement*, Journal of Contemporary Psychotherapy, 30, 2000, p. 105–117.
3. CHODOROW, N., *The Reproduction of Mothering. Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, Berkeley and Los Angeles, California, University of California Press, 1978.
4. CLARKE, B.H., *The Epistemology Behind the Curtain: Thoughts on the Science of Psychoanalysis*, The Psychoanalytic Quarterly, LXXXVI, 2017, p. 575–608.
5. DAVIES, N., & EAGLE, G., *Conceptualizing the Paternal Function: Maleness, Masculinity, or Thirdness?*, Contemporary Psychoanalysis, 49, 4, 2013.
6. DELOURMEL, C., *De la fonction du père au principe paternel*, Revue française de psychanalyse, 77, 5, p. 1283–1353. doi:10.3917/rfp.775.1281, 2013.
7. DIAMOND, M.J., *Recovering the Father in Mind and Flesh: History, Triadic Functioning, and Developmental Implications*, The Psychoanalytic Quarterly, LXXXVI, 2017 a, p. 297–334.
8. DIAMOND, M.J., *The Missing Father Function in Psychoanalytic Theory and Technique: the Analyst's Internal Couple and Maturing Intimacy*, The Psychoanalytic Quarterly, LXXXVI, 2017 b, December 14, p. 861–887, doi:10.1002/psaq.12173.
9. DIATKINE, R., *Agressivité et fantasmes d'agression*, Rapport du vingt-cinquième Congrès des Psychanalystes de Langues Romanes, Paris, Revue française de psychanalyse, Paris, Puf, 1964, XXX, 1966, p. 15–92.
10. DOR, J., & GUREWICH, J.F., *Introduction to the Reading of Lacan. The Unconscious Structured like a Language*, Jason Aronson, 1997.
11. ETCHEGOYEN, A., *Psychoanalytic Ideas about Fathers* în ETCHEGOYEN, A. & THROWELL, J., *Importance of Fathers. A Psychoanalytic re-evaluation*, NY 10001, USA, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 18–40.
12. EVANS, D., *Dicționar introductiv de psihanaliză lacaniană*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005.
13. FONAGY, P., *Research issues in psychoanalysis* (online edition), Open door review, <https://www.opendoorreview.com/fonagy-research-issues-in-psychoanalysis?rq=generational> (n.d.)
14. FORESTI, G., *The Paternal Function. Intrapsychic, relational and social factors*, 12th European Regional Meeting, Milan, The International Society for the Psychoanalytic Study of Organizations (ISPSO), https://www.spiweb.it/wp-content/uploads/oldfiles/images/stories/PDF/Foresti_inglese_definitivo.pdf, 2014, p. 1–12.
15. FOX, G.L., & BRUCE, C., *Conditional Fatherhood: Identity Theory and Parental Investment Theory as Alternative Sources of Explanation of Fathering*, Journal of Marriage and Family, 63, 2001, p. 394–403.

16. FREEMAN, T., *Psychoanalytic Concepts of Fatherhood: Patriarchal Paradoxes and the Presence of an Absent Authority*, Studies in Gender and Sexuality, **9:2**, 2008, p. 113–139, doi:10.1080/15240650801935156.
17. FREUD, S., *Totem și tabu. Câteva corespondențe între viața psihică a sălbaticilor și cea a nevroticilor*, Opere esențiale, Studii despre societate și religie, București, Editura Trei, **9**, 2009, p. 337–536.
18. FREUD, S., *Identificarea*, Psihologia maselor și analiza Eului, Editura Trei, **9**, VII, 2010, p. 115–121.
19. GLOWINSKI, H., & MARKS, Z.M., *A Compendium of Lacanian Terms*, Free Association Books, 2001.
20. GREEN, A., *Psihanaliza cazurilor-limită*, București, Editura Trei, 2006.
21. GREENBERG, J.R., & MITCHELL, S.A., *Object Relations in Psychoanalytic Theory*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1983.
22. HAWKINS, A.J., & PALKOVITZ, R., *Beyond Ticks and Clicks: The Need for More Diverse and Broader Conceptualizations and Measures of Father Involvement*, The Journal of Men's Studies, **8**, 1999, p. 11–32.
23. HERTZ, R., *The Father as an Idea: A Challenge to Kinship Boundaries by Single Mothers*, Symbolic Interaction, **25**, 1, 2002, p. 1–31.
24. HETTO-GAASCH, F., *Equality and shared parental responsibility: the role of fathers*, Doc. 13870, Committee on Equality and Non-Discrimination, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=22022&lang=EN>, 2015.
25. IURATO, G., *Σύμβολον: An Attempt toward the early Origins, Part I*, Language and Psychoanalysis, <http://dx.doi.org/10.7565/landp.2013.008>, **2**, 2, 2013, p. 77–120.
26. IURATO, G., *A psychoanalytic enquiry on symbolic function*, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01361264v4>, 2016.
27. JOHANSSON, T. & ANDREASSON, J., *Fatherhood in Transition. Masculinity, Identity and Everyday Life*, London, United Kingdom, Palgrave Macmillan, 2017, doi:10.1057/978-1-137-58953-8.
28. JULIEN, P., *Jacques Lacan's return to Freud: the real, the symbolic, and the imaginary*, New York and London, New York University Press, 1994.
29. KLINTH, R., *The Best of Both Worlds? Fatherhood and Gender Equality in Swedish Paternity Leave Campaigns, 1976–2006*, Fathering, **6**, 2008, Winter, p. 20–38.
30. KRAMPE, E.M., *The Inner Father*, Fathering, **1**, 2003, June, p. 131–148.
31. KRAMPE, E.M. & FAIRWEATHER, P.D., *Father Presence and Family Formation. A Theoretical Reformulation*, Journal of Family Issues, **14**, 1993, Decembrie, p. 572–591.
32. KRAMPE, E.M., & NEWTON, R.R., *The Father Presence Questionnaire: A New Measure of the Subjective Experience of Being Fathered*, Fathering, **4**, 2006, Spring, p. 159–190.
33. LACAN, J., *The Seminar of Jacques Lacan*, Book V: The Formations of The Unconscious, 1957–1958, www.lacanireland.com (n.d.).
34. LACAN, J., *Les complexes familiaux*, Autres écrits, Paris, Éditions du Seuil, 2001, p. 23–84.
35. LACAN, J., *The Mirror Stage as Formative of the I Function as Revealed in Psychoanalytic Experience*, Écrits, W.W. Norton & Company, 2006, p. 93–100.
36. LACAN, J., *Scrierile tehnice ale lui Freud*, Seminar, Cartea I, București, Editura Trei, 2018.
37. LACAN, J., *The Seminar of Jacques Lacan*, Book IX, Identification 1961–1962, (C. Gallagher, Trans.) <http://www.lacanianworks.net/?p=1453>, (n.d.).
38. LAMB, M.E., *How Do Fathers Influence Children's Development? Let Me Count the Ways*, The Role of the Father in Child Development (5th ed.), New Jersey, Wiley, Hoboken, 2010, p. 1–27.
39. LAPLANCHE, J. & PONTALIS, J., *Vocabularul psihanalizei*, București, Editura Humanitas, 1994.
40. LETTIERI, R., *The Ego Revisited*, E. P. Foundation, Ed. Psychoanalytic Psychology, **22**, 3, 2005, p. 370–381, doi:10.1037/0736-9735.22.3.370.
41. MARCUS, E.R., *Ego Functions*, Psychosis and near psychosis, New York, Springer-Verlag Inc, 1992, p. 1–44.

42. MARCUS, E.R., *Psychoanalytic Meta-Theory: A Modern Ego Psychology View*, Psychodynamic Psychiatry, **46**, 2, 2018, p. 220–239.
43. MAURER, T.W., PLECK, J.H., & RANE, T.R., *Methodological Considerations in Measuring Paternal Identity*, *Fathering*, **1**, 2003, p. 3–15, doi: 10.3149/fth.0102.117.
44. MCBRIDE, B.A., & RANE, T.R., *Role Identity, Role Investments, and Paternal Involvement: Implications for Parenting Programs for Men*, *Early Childhood Research Quarterly*, **12**, 1997, p. 173–197.
45. MIJOLLA, A.D., *International Dictionary of Psychoanalysis*, Ed. Thomson Gale, 2005.
46. MUNTEANU, C., *Logică și legislație. Câteva observații lingvistico-filosofice*, *Revista „Limba Română”*, 2015, p. 101–113.
47. PAPALIA, D.E., OLDS, S.W., & FELDMAN, R.D., *Dezvoltarea umană*, București, Editura Trei, 2010.
48. PERELBERG, R.J., *Murdered Father, Dead Father. Revisiting the Oedipus Complex*, Ed. Routledge, 2015.
49. PLECK, E.H., *Two Dimensions of Fatherhood: A History of the Good Dad–Bad Dad Complex* in LAMB, M.E., *The Role of the Father in Child Development*, 4th ed., New Jersey, Ed. Hoboken, Wiley, 2004, p. 32–57.
50. RAE, G., *Maternal and paternal functions in the formation of subjectivity: Kristeva and Lacan*, *Philosophy and Social Criticism*, <https://doi.org/10.1177/0191453719856653>, 2019, p. 1–19.
51. SARACHO, O.N., & SPODEK, B., *Fathers: the ‘invisible’ parents*, *Early Child Development and Care*, **178**, 7 & 8, 2008, Octombrie-Decembrie, p. 821–836, doi:10.1080/03004430802352244.
52. TROWELL, J., *Setting the scene*, in A. Etcheqoyen, & J. Trowell, *The importance of father*, Taylor & Francis e-Library, 2005, p. 3–18.
53. VALAS, P., «Le père» dans les séminaires et les Écrits de Jacques Lacan. *Thesaurus sur le Le père*, www.valas.fr: <http://www.valas.fr/Le-pere-dans-les-seminaires-et-les-Ecrits-de-Jacques-Lacan,009,2011,Septembre23>.
54. VANHEULE, S., *Lacan’s construction and deconstruction of the double-mirror device*, *Frontiers in Psychology*, **2**, doi:10.3389/fpsyg.2011.00209, 2011, p. 1–9.
55. VANHEULE, S., & VERHAEGHE, P., *Identity through a Psychoanalytic Looking Glass*, *Theory & Psychology*, **19**, 3, 2009, p. 391–411, doi:10.1177/0959354309104160.
56. VERHAEGHE, P., *The Function and The Field of Speech and Language in Psychoanalysis: A commentary on Lacan’s Discourse de Rome*, <https://www.sfu.ca/>: <https://www.sfu.ca/humanities-institute/contours/LaConference/paper1.html>, 2021, Ianuarie 17.
57. WATSON, A., *Who Am I? The Self/Subject According to Psychoanalytic Theory*, SAGE Open, 2014, July–September, p. 1–6, doi:10.1177/2158244014545971.
58. ZOJA, L., *Tatăl. Perspective istorice, psihologice și culturale*, București, Editura Trei, 2014.

REZUMAT

Paternitatea a fost conceptualizată în general din perspectiva unei prezențe mai degrabă simbolice a taților, ca o imagine a autorității, sub condiția marginalizării taților în raport cu viața familială sau cu rescrierea sa contemporană precum co-părinte, exponent al unui stil de parenting sexual neutru. Acest fapt a dus la epuizarea ideologică a funcției paterne și la situația unui deficit identitar. Propunerea mea se referă la recuperarea, chiar dacă fragmentară, a unei identități paterne prin redefinirea aspectului simbolic patern, clarificând concepte importante din psihanaliză cum sunt cele de identitate, identificare, simbolizare și funcție. Fenomenologic, problematica identității și a funcției paterne sunt intim legate de conceptul de Eu și de subiect, de un registru al imaginarului și de unul simbolic. O analiză a acestora, dintr-un punct de vedere psihanalitic, așa cum se întâmplă în acest demers, presupune un efort integrativ teoretic, care se situează în direcția asumării aspectelor teoretice comune, greu vizibile în raport cu diviziunile și diferențele teoretice din psihanaliză.